

Надія СОБОЛЕВСЬКА

ВІД ДЕКОРУВАННЯ ТКАНИН ДО МАЛЯРСТВА НА ТКАНИНАХ

Стаття присвячена виду мистецтва, який появився в Європі, розвинувся і трансформувався з декорування тканин до малярства на тканинах протягом XX століття. З часом малярство на тканині вийшло за межі традиційного поділу та перестало належати до художнього ремесла, яке названо декоративно-прикладним мистецтвом як система явищ. Відповідно до цього в досвідах мистецтва була започаткована і нова термінологія.

Ключові слова: декорування, тканина, батік, техніка, малярство, художнє ремесло, трансформація, увільнення, монументальний живопис, станковий живопис, напрямок, жанр, стиль, образотворче мистецтво, нова термінологія.

© Н. СОБОЛЕВСЬКА, 2013

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 6 (114), 2013

Комплекси образотворчого та декоративного художнього розпису на тканинах, як і усталені прийоми їхнього художнього вирішення, склалися впродовж віків у країнах Далекого Сходу в певних історичних умовах. Натомість в Європі цей вид мистецтва появився, розвинувся, трансформувався з декорування тканин до малярства на тканинах протягом XX ст. (декоративно-прикладний вид є і розвивається окремо). Малярство на тканинах для Європи — мистецтво нове.

У другій половині XIX ст., в час творчих пошуків і формування нових напрямків, мистецтво Далекого Сходу стало для європейських художників важливим джерелом інспірації. Загальновідомим є вплив японського мистецтва, зокрема малярства на шовку, на європейський живопис на переломі XIX—XX ст., який бачимо в творах багатьох художників-імпресіоністів. З цього ж приводу народилося зацікавлення мистецтвом Яви, започатковане в Голландії. Вневдовзі культура Яви стала для європейських художників-прикладників тим, чим мистецтво Японії для художників-живописців [9; 10, с. 132].

Європейські художники текстилю використовували не тільки технологію батіка, але також східні мотиви в своїй європейській інтерпретації.

У країнах Далекого Сходу живопис на шовку чи бавовні виконували безпосередньо без використання резервуючих контурів. Техніку батік застосовували тільки для декорування тканин. У Європі батік спочатку також був способом декорування тканин, але з часом став одним із засобів художнього виразу.

Народження «Європейського батіку» як самостійного виду декоративного мистецтва по праву займає вагоме місце в довгому переліку нововведень поч. XX ст. Європейські художники в XIX ст., отримавши відшліфовану віками техніку східного батікування, скористалися її живописними можливостями та розширили обрії її застосування [4, с. 32].

Разом із популярністю декоративного стилю модерн, а з часом стилю арт-деко, батік досягнув значного успіху в Європі, а особливо в Центральній Європі, про що свідчить міжнародна виставка декоративного мистецтва в Парижі 1925 року. Про мистецький рівень і повагу до цього нового виду мистецтва свідчать також виставки «Мистецтва Дитини» в 1920-х рр. в Польщі, та об'їздові виставки по Європі (Лондон, Брюкель, Хага), на яких батіки експоновано разом із графікою.

Triennale 2013

В батікових панно, представлених на виставках, мотив натуралістичний був тільки натяком, де інтерпретація художнього виразу доходить до найбільшого значення власне завдяки свободі авторів, не змушених до наслідування взірця чи моделі. В цих властивостях є високе значення батіків взагалі [6; 8].

Творчий підхід до батіку відобразився не тільки в технологічному плані (комбінування різних видів резервуючого розпису), але й у художньому мисленні. Розширення традицій декорування художніх тканин полягало у виході батікового розпису за межі декоративно-прикладного мистецтва. Специфіка європейських стінних батікових завіс першої половини ХХ ст. — це не просто експерименти в подібній техніці, а розуміння воскового розпису як різновиду стінопису, а звідси і використання його можливостей для створення творів декоративно-монументального характеру [4, с. 33].

Європейські художники першої половини ХХ ст. не намагалися малювати станкові картини в нетрадиційній техніці, хоча були спроби вільного розпису на шовку на взірць східного живопису, які могли бути також у поєднанні з резервними техніками. Окремі художники з різних країн Європи створювали макети і декоративні панно, поєднуючи тематичний образ із орнаментальним ладом. Ці явища свідчать про те, що в 1940—1950-х рр. в Європі вже почався процес переходу художнього розпису на тканинах від декоративного до образотворчого мистецтва.

Безперечно, великий вплив на розвиток цього виду мистецтва мали освітні та культурні міжнародні зв'язки з мистецькими центрами Європи — Парижа, Відня, Лондона до 1939 року. Отже, в цей період від початку до середини ХХ ст. мистецтво художнього розпису на тканинах розвивалося однаково в усіх країнах Європи Західної, Центральної і Східної.

Починаючи від 1960—1970-х рр. у Західній і Центральній Європі ХХ ст. проходить трансформація прикладних видів мистецтв до образотворчих. Про це свідчать Бієнале мистецтва тканини в Лозанні. Під впливом другого Бієнале в 1965 р. багато критиків сучасного мистецтва почало цікавитись розвитком тканини і слідкувати за її експериментами. Запропонований деякими художниками тип конструкції з волокна перестав міститися в межах традиційного поділу і належати до художнього ремесла, яке називалося декоративно-прикладним мистецтвом. Сягання по незалежність для увільнення від утилітарної функції задовільнило необхідність застосування іншої термінології [7, с. 35].

Ці події також стосувалися художнього розпису на тканинах. Непересічним явищем культури ХХ ст. є мистецький напрямок абстракціонізм [1]. І власне він став підґрунтям для нових експериментів художників-авангардистів і нового витка в розвитку європейського батіку і малярства на тканинах. Незважаючи на складні історичні умови, які склалися в поділеній Центральній Європі після 1945 р., професійне виставкове мистецтво малярства на тканинах розвивалося в одному авангардному напрямку.

Новий досвід, розпочатий кількома польськими художниками в 1970-х рр., вніс свіжий подих, який водночас відновив живопис, «високе мистецтво» [11]. Митці, крім традиційних технік художнього розпису на тканинах, почали вивчати і практикувати техніку «вільний розпис», або безпосереднє малярство на тканині без резервуючих речовин, техніку, яка є наближеною до живопису традиційного, але зовсім нові враження створює сама тканина-шовк, на якому фарба вільно розпливається. Твори, намальовані в цей спосіб, де крізь прозорі шари фарби видно матовий блиск шовкової тканини, максимально експонують новизну художнього виразу.

Переважають прості геометричні або природні форми в своєрідній інтерпретації, де все зведено до

символів. Особливе враження створює величезний розмір творів. З цим фактом пов'язаний подальший розвиток польського живопису на шовку в напрямку до абстракціонізму, де глядачеві передається не настільки зовнішній вигляд образів, наскільки глибше розуміння їх сутності через асоціативне сприйняття.

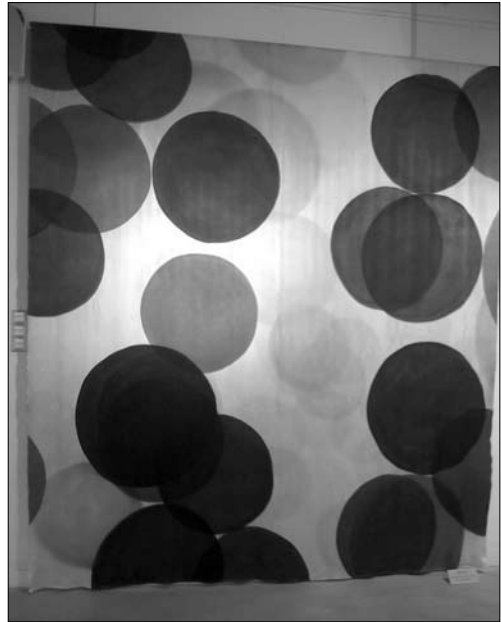
Незалежно розвивалося малярство на тканинах в інших мистецьких напрямках і стилях, як мистецтво декоративно-образотворче, а також назване «комерційним». Разом із появою нових засобів та матеріалів розвивалися також нові технічні рішення.

Зовсім іншою була ситуація в 1960—1970-х рр. у Східній Європі. Художники, що перебували за залізною завісою, не мали можливості виїздити на захід, щоб обмінюватись культурним та мистецьким досвідом. Кон'юктура радянської доби акцентувала на дидактичній функції мистецтва, що унеможливило свободу художнього виразу. Мистецтво художнього розпису на тканинах могло бути тільки декоративним. Починаючи з 1960-х рр. йде утвердження монументально-декоративної галузі текстилю в Україні, Росії, Білорусії та інших країнах СРСР.

В 1970—1980-х рр. ХХ ст. в країнах СРСР також вже стає звичним, що художник-прикладник бере на себе проблематику, яку віддавна вважали прерогативою «високого» мистецтва. Перестали дивувати складні поетичні метафори в шклі, вимислені просторові композиції гобеленів, глибокі роздуми в кераміці. Ці тенденції торкнулися і такої галузі декоративно-прикладного мистецтва, як художній розпис тканини.

На виставках і в художніх салонах починаючи від 1970—1980-х рр. можна було оглядати панно зі зображеннями фантастичних рослин, підводних, космічних або «нетутешніх» світів, абстрактні кольористичні композиції, що милують око лагідними тональними поєднаннями, або ж шокують контрастними кольоровими зіставленнями. Рідше зустрічалися пейзажі і натюрморти, але вони мало чим відрізнялися від зображень на холсті чи папері. Що стосується техніки, то не часто зустрічався класичний гарячий батік, зазвичай роботи виконані в техніці холодного батіка, який є європейським винаходом, або змішаною чи власною технікою [2, с. 12].

Для східноєвропейських текстильників яскраво виражений тип монументально-декоративного батіка, в якому характерне символіко-орнаментальне нача-

Dora Hara

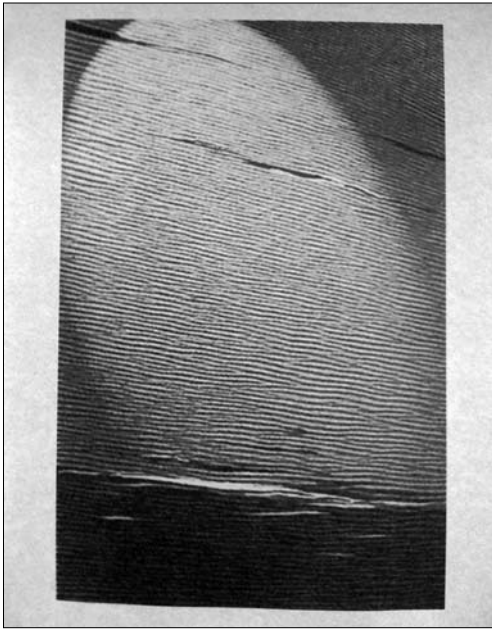

Мотылек

ло. Він асимілює досвід багатьох пластичних мистецтв, у першу чергу тих, що функціонують у тогочасній архітектурі: розпису, вітража, гобелена та ін.

Разом з історичними змінами в Східній Європі на початку 1990-х рр. змінюються всі аспекти культурного життя суспільства. Отримання довгоочікуваної свободи творчості відобразилося, зокрема, на виставці Трієнале українського батіка на базі Хмельницького музею сучасного мистецтва «Презентація 94», «Презентація 97».

Наприкінці ХХ ст. відбувається небувале розкриття пластичних, кольористичних, фактурних можливостей текстилю. Художники сміливо «доповнюють» батикову техніку власними технологічними експеримен-

Krystyna Jatkiewicz

тами. У формально-декоративних композиціях органічно поєднуються кольорово-пластичні абстракції з умовними фігуративними зображеннями. Загалом образний лад змінюється настільки, що твори виходять за межі декоративного мистецтва, щораз більше наближуючись до неоавангардного живопису, до мистецтва пост-постмодернізму [3, с. 249].

У східноєвропейських митців раніше переважала «батікова» частина художнього розпису тканин, з обов'язковою присутністю резервуючих субстанцій. Особливість сучасного розпису на тканині заакцентовує увагу на важливому чиннику образотворення саме в техніці «вільного» розпису. Ним стає сама біла тканина, як один із засобів творення цільного художнього образу (поряд із лінією і плямою, що творить фарба), постійна присутність в розписних творах білого чистого простору (в більшій чи меншій мірі) [5].

В образотворчому мистецтві в кінці ХХ ст. відбуваються складні міжвидові синкретичні і дифузні процеси. Європейський художній розпис на тканинах 1990-х рр. об'єднав риси як монументальності, так і образотворчості. Переймаючи формально-стилістичні засоби передусім живопису і графіки, він активно реагує на новітні тенденції світового мистецтва.

У 1990-х рр. східноєвропейський художній розпис на тканинах (в тому числі батік) почав розвиватися в руслі неакадемічних зображальних систем. Стрімко трансформувалась його образна структу-

ра, яка проявилася в зрушенні декоративних форм [3, с. 251].

Завершення ХХ ст. закономірно викликає бажання проаналізувати і оцінити зроблене в цей історичний період, підсумувати його надбання і прорахунки, виокремити найвиразніші прояви творчих пошуків, значення яких обумовлює подальший розвиток образотворчого мистецтва, частиною якого є малярство на тканинах.

У ХХІ ст. швидкі зміни проходять в кожному аспекті життя завдяки розвитку технології і комунікації. В світовому мистецтві розвивається інтелектуалізація у всіх його видах. Це відчувається також і в «нетрадиційному» образотворчому мистецтві. Адже кожен час, кожна епоха диктують свої вимоги. Тому сучасний художник звертається до чогось нового і несподіваного, як до матеріалів і засобів, які віками належали до декоративно-прикладного мистецтва. Все більше і більше професійних мистців живописців і графіків не тільки звертаються до художнього розпису на тканинах як до одного із нових засобів художнього виразу, але поєднують їх з іншими матеріалами і техніками, які надають мистецтву зовсім нову якість (батік на папері, літографія на тканині, мішані техніки та ін.). Класичних методів, засобів і матеріалів традиційних видів «високого мистецтва» вже замало для сучасних митців. В європейському образотворчому мистецтві ХХІ ст. більш поширеними стають не тільки монументальний і станковий живопис на тканинах, але і твори виставкові, концептуальні на тканинах, які, без сумніву, вже давно стали «високим мистецтвом». Тенденція інтелектуалізації живопису на тканинах, як і в інших видах мистецтва, з певністю продовжує розвиватися і в ХХІ столітті.

Отож, аналізуючи історію розвитку, трансформації та утвердження малярства на тканинах в країнах Східної, Західної та Центральної Європи як виду образотворчого мистецтва, виникає запитання: чому художній розпис (батік) або малярство на тканинах, незважаючи на всі його характеристики, в мистецтвознавчих структурах класифікується тільки як мистецтво декоративне? Адже в Західній і Центральній Європі ця проблема ще в 60-х рр. ХХ ст. була розв'язана в руслі мистецтвознавчої проблематики. Очевидно східноєвропейська, зокрема українська теорія значно відстає від практики.

Об'єктивним чинником, що актуалізує розробку оновленого термінологічного апарата зазначеної проблематики, стала необхідність нового мислення й у вітчизняному мистецтвознавстві, яке має потребу у відповідній науковій рефлексії.

1. Ємельянова Т. Абстракціонізм в контексті культуротворчих процесів ХХ ст. (естетико-мистецтвознавчий аналіз) : автореферат канд. дисертації / Т. Ємельянова. — К., 2002.
2. Кабанова О. Фрески на ткани / Ольга Кабанова // ДИ СССР. — 1987.
3. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ ст. / Тетяна Кара-Васильєва, Зоя Чегусова // Полістилізм у декоративному мистецтві. — 2005.
4. Печенюк Т. Розпис тканин в Україні 20-х — поч. 90-х рр. ХХ ст. : канд. дисертація / Таміла Печенюк. — Львів, 1996.
5. Яців Р. Вільний розпис / Роман Яців // Презентація 97. Каталог виставки. — Львів : Гердан, 1997.
6. Huml I. Warsztaty Krakowskie 1928 / Irena Huml. — Wrocław : Zakład Narod. im. Ossolińskich, 1973.
7. Huml I. Współczesna tkanina polska. Arkady / Irena Huml. — Warszawa, 1989.
8. Kilimy i batiky u pracowni krakowskich 1900—1930. — Muzeum Narodowe w Krakowie, 2004.
9. The Rudolf G. Smend Collection Batik, 75 selected masterpieces Galerie Smend / The Rudolf G. — Köln, 2006
10. Wrońska-Friend M. Sztuka Woskiem Pisana. Batik w Indonezji i Polsce / Maria Wrońska-Friend. — Gondwana, 2008.
11. Danuta Wróblewska. Jedwab i pędzel. Historia sztuki, 2005. Сторінка доступу: www.sztuka.net.

Nadiya Sobolevska

DECORATED FABRICS TO THE PAINTING ON FABRICS

In the article has been considered a kind of art, that appeared in Europe and during the XX c. was developed with due transformations from decorating fabric to painting on the fabric. With course of time the painting on fabric has overcome the frameworks of traditional craft and reached the level of decorative-applied art. In the second half of XX c. the strive to leave the utilitarian function has put forward a need to introduce another terminology in art studies.

Keywords: decorating, fabric, batik technique, painting, arts and crafts, transformation, dismissal, monumental painting, easel painting, direction, genre, style, fine art, new terminologi new.

Надя Соболевска

ОТ ДЕКОРИРОВАНИЯ ТКАНЕЙ ДО ЖИВОПИСИ НА ТКАНЯХ

Статья посвящена виду искусства, который появился в Европе, развился и трансформировался из декорирования ткани до живописи на ткани на протяжении ХХ века. Со временем живопись на ткани перестала существовать в границах традиционного распределения и быть художественным ремеслом, которое называется декоративно-прикладным искусством. Стремление к независимости для освобождения от утилитарной функции во второй половине ХХ века доказало необходимость применения новой искусствоведческой терминологии.

Ключевые слова: Декорирование, ткань, батик, техника, живопись, художественное ремесло, трансформация, освобождение, монументальная, станковая живопись, направление, жанр, стиль, изобразительное искусство, новая терминология.